

1. SUBSIDIE-AANVRAGEN, PERSONEELSFORMATIE EN LOCATIE

1.1 Subsidie Z.W.O.

De Nederlandse Organisatie voor Zuiver-Wetenschappelijk Onderzoek (Z.W.O.) heeft voor de periode 1 september 1973 - 31 december 1975 aan prof. dr. I. Lipschits een subsidie toegekend voor een onderzoek naar de ontwikkeling van het Nederlandse partijwezen sedert 1945. De toegekende bedragen dekten de personeelslasten, de reiskosten en gedeeltelijk de materiële kosten. Het onderzoek vindt plaats op het Studie- en Documentatiecentrum Nederlandse Politieke Partijen.

Reeds vrij spoedig na het begin van de werkzaamheden bleek veel belangstelling te bestaan voor het Centrum. In de Coördinatiecommissie voor de Besturing van de Parlementaire Geschiedenis werd de mogelijkheid ter sprake gebracht van het Centrum een permanent instituut te maken. Van de zijde van Z.W.O. bestond hiervoor eveneens belangstelling. Gezien de wettelijke voorschriften mag Z.W.O. echter niet een instelling als het Centrum permanent subsidiëren. Van de zijde van Z.W.O. bleek wel de bereidheid te bestaan een nieuwe subsidie-aanvraag voor het Centrum in behandeling te nemen als een vorm van steun om het Centrum permanent te maken, mits van de kant van de Rijksuniversiteit Groningen de principiële bereidheid zou worden uitgesproken om de continuïteit van het Centrum te garanderen. Op de besprekingen hierover zal hieronder (zie 2.4) nader worden ingegaan.

Onder deze voorwaarde besloot de Coördinatiecommissie in haar vergadering van 18 februari 1975 een door prof. Lipschits bij Z.W.O. in te dienen subsidie-aanvraag te ondersteunen. Deze aanvraag werd op 26 februari 1975 aan Z.W.O. verzonden.

De nieuwe aanvraag betreft een onderzoek naar de partij-politieke ontwikkelingen in Nederland in de periode 1966 t/m 1968. De duur van het onderzoek is geschat op drie jaar. Als stafbezetting werd aangevraagd: een wetenschappelijk medewerker, een documentaliste, twee student-assistenten op basis van een halve dagtaak en een secretaresse/typiste.

1.2 Personeelsformatie

Op deze subsidie-aanvraag heeft Z.W.O. positief gereageerd, zij het dat

de posten van documentaliste en van secretaresse/typiste niet werden toegewezen. Naar de mening van het Bestuur van Z.W.O. diende de Rijksuniversiteit Groningen te voorzien in één personeelsplaats van het Centrum. Hierop heeft het College van Bestuur van de Universiteit de post van documentaliste aan het Centrum toegewezen. Door een interne regeling bleek het mogelijk één van de student-assistentschappen om te zetten in een post voor een secretaresse/typiste. Dank zij deze regelingen bestond de staf van het Centrum op 1 januari 1976 uit: een projectleider, een wetenschappelijk medewerker, een student-assistent op basis van halve werkdagen, een documentaliste en een secretaresse/typiste.

Het bleek uitermate moeilijk voor de post van wetenschappelijk medewerker een geschikt persoon te vinden die bereid was deze tijdelijke functie met Groningen als standplaats te aanvaarden. Gedurende de maanden januari en februari 1976 hebben de heren H.J. de Jong en T.E. Verbaas als student-assistenten op basis van halve werktijd de wetenschappelijk medewerker vervangen. In de maanden maart en april 1976 was drs. J. Boehmer tijdelijk als wetenschappelijk medewerker aan het Centrum verbonden. Hierna hebben, tot 16 augustus 1976, opnieuw twee student-assistenten de wetenschappelijk medewerker vervangen, te weten mej. H.W. Dusseljee en mej. C. van der Wei. Tenslotte werd op 16 augustus 1976 de heer D.J. Elzinga benoemd tot wetenschappelijk medewerker. De heer Elzinga is meester in de rechten. Begin 1977 zal hij het doctoraal-examen geschiedenis afleggen.

De moeilijkheden rond de vervulling van de vacature voor een wetenschappelijk medewerker hebben in ernstige mate de voortgang van de werkzaamheden op het Centrum belemmerd, met name wat betreft het afnemen van interviews, het vervaardigen van beeldbanden en het verrichten van studies. Daar staat tegenover dat door de inzet van de student-assistenten de analyse van dagen weekbladen sneller is gegaan dan kon worden verwacht.

Mej. B.E. Veenhoven, die als secretaresse/typiste aan het Centrum was verbonden, heeft per 15 september 1976 een andere functie binnen de Rijksuniversiteit Groningen aanvaard. In haar plaats werd benoemd mej. I.M. Arkema. De heer G.G.J. Thissen en mej. C.C. de Beer bleven resp. als student-assistent en documentaliste aan het Centrum verbonden.

Op 15 september 1976 was de staf van het Centrum als volgt samengesteld:

prof. dr. I. Lipschits - projectleider
 mr. D.J. Elzinga - wetenschappelijk medewerker
 de heer G.G.J. Thissen - student-assistent
 mej. C.C. de Beer - documentaliste
 mej. I.M. Arkema - secretaresse/typiste.

Ook in dit verslagjaar vervulden studenten van de Bibliotheek- en Documentatieakademie in Groningen hun stage op het Centrum, te weten:

de heren S. Beth en A. Bos van 5 januari t/m 11 februari 1976;

de heer G. Rensen van 10 mei t/m 18 juni 1976.

Onder de bepalingen van het Nederlands-Deens cultureel accoord werd de heer S.G. Steffensen als wetenschappelijk onderzoeker op het Centrum geplaatst voor een onderzoek naar de positie van de SDAP vlak vóór en direct na de Tweede Wereldoorlog.

1.3 Locatie

In februari 1976 werd het Centrum verplaatst van de Oude Boteringestraat 3a naar de Ubbo Emmiussingel 19. Het pand aan de Ubbo Emmiussingel was door het College van Bestuur van de Faculteit der Letteren beschikbaar gesteld voor uitbreiding van het Instituut voor Geschiedenis. Hierbij werd als voorwaarde gesteld dat het Centrum het pand in de Oude Boteringestraat zou verlaten. Na besprekingen op het Instituut voor Geschiedenis werd besloten dat het Centrum zou verhuizen naar de Ubbo Emmiussingel. Omdat prof. Lipschits ook belast is met de leiding van de sectie Contemporaine Geschiedenis, werd deze sectie tevens in het pand ondergebracht.

Het Centrum beschikt thans over een kamer voor de medewerker en de assistent, een kamer voor de documentaliste en een kamer voor de secretaresse. Een hal is ingericht als studievertrek en er is een kleine ruimte voor het opslaan van dag- en weekbladen. Bij de verhuizing en de herinrichting is veel steun verleend door verschillende centrale diensten van de Universiteit, de Faculteit der Letteren en de Afdeling Geschiedenis.

2. ENKELE BASISGEGEVENS VAN HET ONDERZOEK

2.1 Object van het onderzoek

Het onderzoek, waarvoor tot 1 januari 1976 subsidie van Z.W.O. werd ontvangen, was gericht op het verwerven van inzicht in het ontstaan en de ontwikkeling van ons huidige partijstelsel en de werking daarvan. Gegoten in de vorm van een vraag luidde de probleemstelling: hoe is de ontwikkeling geweest van de Nederlandse politieke partijen en van het Nederlandse partijstelsel sedert 1945?

Reeds in de subsidie-aanvraag werd de betekenis van het jaartal 1945 voor het betrokken onderzoek gerelativeerd: het kan niet als een absolute tijdsafbakening worden beschouwd. Tijdens het onderzoek bleek herhaaldelijk dat deze cesuur moeilijk hanteerbaar was. Dit wordt in belangrijke mate veroorzaakt door het ontbreken van een beschrijving van de geschiedenis van de Nederlandse politieke partijen in de periode vóór de Tweede Wereldoorlog. In zijn voordracht op het congres van het Nederlands Historisch Genootschap van oktober 1974 wees prof. dr. H. Daalder, na ons onderzoek te hebben genoemd, met nadruk op de lacunes in deze geschiedschrijving in de periode vóór 1945 (zie Daalder, H.: "Moderne politieke wetenschap en het nut van de geschiedenis" in Bijdragen en Mededelingen betreffende de Geschiedenis der Nederlanden, deel 90, 1975, afl. 2, blz. 226-247; de hier bedoelde opmerkingen staan op blz. 239-240).

Dit wil overigens niet zeggen dat er geen publicaties zouden bestaan over de vooroorlogse ontwikkelingen van bepaalde politieke partijen. Uit de door ons aangelegde systematische catalogus (zie hieronder 3.3) blijkt juist een zodanige overvloed aan boeken en artikelen over die ontwikkelingen vóór 1940 te bestaan, dat wij overwegen hiervan een - al dan niet geannoteerde - bibliografie samen te stellen. Wat vrijwel ontbreekt is een systematische studie over de politieke partijen in het algemeen. De enkele publicaties hierover zijn vrij beperkt en in enkele gevallen vanuit één bepaald partij-politiek standpunt geschreven.

Voor de periode 1940-1945 is de situatie anders. Er is vrij weinig gepubliceerd over de politieke partijen tijdens de oorlog, hoewel op het Rijksinstituut voor Oorlogsdocumentatie veel materiaal aanwezig is, op basis waarvan studies kunnen worden verricht. Met name zou een studie moeten worden gemaakt van de tijdens de oorlog ontwikkelde ideeën met betrekking tot de gewenste na-oorlogse partij-politieke constellatie. Een dergelijke studie zou van be-

lang zijn voor de discussie over de vraag in hoeverre de partij-politieke ontwikkeling na 1945 herstel van een oude situatie dan wel een vernieuwing inhield.

Zoals hierboven (1.1) is vermeld, werd op 26 februari 1975 bij Z.W.O. een subsidie aangevraagd voor een onderzoek van de partij-politieke ontwikkelingen in Nederland in de periode 1966 t/m 1968. In die subsidie-aanvraag schreef prof. Lipschits onder meer:

"Wetenschappelijk belang van het onderzoek

Bij ons onderzoek bleek steeds weer dat de periode 1966 t/m 1968 van uitzonderlijk grote betekenis is geweest voor de ontwikkelingen in de Nederlandse politiek. Om enig inzicht te krijgen in de sindsdien opgetreden veranderingen in de binnenlandse politieke structuur is naar mijn mening kennis van systematisch geordende gegevens over de gebeurtenissen in de betrokken jaren onmisbaar. Een dergelijk systematisch geordend geheel van gegevens ontbreekt echter. Ons onderzoek zal er op gericht zijn deze systematische ordening van gegevens aan te leggen. Dit kan dan dienen als uitgangspunt voor een verantwoorde beschrijving van de binnenlandse politieke ontwikkelingen in de periode 1966 t/m 1968. Dit laatste kan geschieden in een reeks van deel-publicaties, gebaseerd op één globaal overzichtswerk.

Er bestaat een verband tussen het eerdere onderzoek naar de ontwikkeling van het Nederlandse partijwezen sedert 1945 en dit onderzoek naar de ontwikkelingen in de periode 1966 t/m 1968. Het eerste onderzoek was globaal en in de breedte; dit nieuwe onderzoek zal meer specifiek en in de diepte zijn. Dit onderscheid zal ook in de publicaties tot uiting komen.

Het nieuwe onderzoek dient in een breder kader te worden geplaatst dan uitsluitend de organisatie van de politieke partijen; de omslag in de mentaliteit, die zich in die relatief korte periode van drie jaar inzette, beperkte zich niet alleen tot de partij-politieke-organisaties. Op tal van andere terreinen vonden snelle en ingrijpende wijzigingen plaats, waarvan naar mijn mening een verantwoorde beschrijving noodzakelijk is. Om enkele punten te noemen en zonder de illusie te koesteren hiermee een volledige opsomming te geven:

omwentelingen in vrijwel alle vormen van kunstuitingen en acties voor verandering in het daarmee samenhangende kunstbeleid; de schoksgewijze generatiewisseling en verandering in de positie van de 'politieke elite'; de verbreding en intensivering van het proces van secularisatie en de met het laatste verwante processen van deconfessionalisering en ontzuiling; acties voor 'democratisering', in het bijzonder in onderwijs en bedrijfsleven; de opkomst

van de 'actiegroep'; de wijze waarop de massa-communicatiemedia - met name de televisie - de maatschappelijke veranderingen hebben weergegeven, c.q. geïntensiveerd; de nieuwe en hernieuwde belangstelling voor de werken van Marx; de weerslag van en de inter-relatie met gebeurtenissen in het buitenland zoals de 'revoltes' in Frankrijk en West-Duitsland, de Vietnam-oorlog en de oppositiebeweging in de Verenigde Staten, de Zesdaagse Oorlog; onverwachts, spontane en massale reacties op gebeurtenissen als bij de Zo-is-het-kwestie, de Steunt-Israël-actie enz.

Het is uitdrukkelijk niet mijn bedoeling een zo groots en ambitieus onderzoekproject aan te vangen. Ik wil me beperken tot de partij-politieke en parlementaire ontwikkelingen in de bedoelde periode, van welke ontwikkelingen hieronder een globale inventarisatie zal worden gegeven. Het is echter wèl mede de bedoeling om onderzoek van andere aspecten van de betrokken periode vanuit ons Centrum te stimuleren en, voor zover dat in ons vermogen ligt, te steunen. (...)

Probleemstelling

De gebeurtenissen in de periode 1966 t/m 1968 zijn van bijzonder belang geweest voor de snelle en ingrijpende veranderingen in de Nederlandse samenleving (zie hierboven de paragraaf over het 'wetenschappelijk belang van het onderzoek'). De partij-politieke ontwikkelingen in die periode vormen hier een belangrijk aspect van. Onderzocht zou moeten worden of en in hoeverre er een relatie bestaat tussen het streven naar verandering - en het verzet daartegen - enerzijds en anderzijds de partij-politieke ontwikkelingen in die jaren. Om dit onderzoek mogelijk te maken, dienen eerst de bedoelde partij-politieke ontwikkelingen te worden beschreven. Voor die beschrijving is eerst weer een inventarisatie nodig van die ontwikkelingen. Hierdoor kunnen drie fasen in het onderzoek worden onderscheiden:

- a. een inventarisatie van de partij-politieke ontwikkelingen;
- b. een beschrijving van de partij-politieke ontwikkelingen;
- c. een onderzoek naar de relatie tussen enerzijds deze partij-politieke ontwikkelingen en anderzijds het proces van snelle veranderingen in de Nederlandse samenleving, dat in de betrokken periode en sindsdien duidelijk waarneembaar is. (...)

Onderzoekprogramma

Het onderzoekprogramma zal gebaseerd zijn op de hierboven vermelde drie fasen van onderzoek, die nauw verband houden met de genoemde methoden.

In de eerste plaats het inventariseren en documenteren van de partij-politieke ontwikkelingen in de periode 1966 t/m 1968. Met de inventarisatie zijn we inmiddels voldoende ver gevorderd om te kunnen bepalen dat het onderzoek nuttig en belangrijk kan zijn. Wanneer we ons beperken tot een aantal belangrijke

aspecten, kan de volgende lijst als uitgangspunt dienen:

1. De oprichting van ruim twintig politieke partijen (politieke groeperingen die streven naar deelname aan de verkiezingen voor de Tweede Kamer), waaronder D'66 en de PPR.
2. De ontwikkelingen in de KVP: het rapport 'Grondslag en karakter van de KVP', de discussie daarover binnen de partij, het ontstaan van de groepering KVP-Radicalen, de 'vijf stromingen' binnen de KVP, het 'Akkoord van Arnhem' (partijraad, december 1967), de breuk binnen de KVP.
3. De ontwikkelingen binnen de ARP: de 'spijtstemmers', de AR-Radikalen, de AR-Verontrusten, de positie van de ARJOS, de groep-Verkuyl, de breuk binnen de ARP (oprichting ESP).
4. De ontwikkelingen binnen de CHU: het conflict tussen de CHJO en de Centrumgespreksgroep; nieuw beginselprogramma en praktisch politiek programma; omzetting van de CHU van een 'federatie' in een 'nationale eenheidsorganisatie'.
5. De ontwikkelingen binnen de PvdA: de activiteiten van Nieuw Links en de reacties van Groep-Kors, Nieuw Rechts en Democratisch Appel; buitengewoon congres ('Socialistisch Bestek 1967'), rapporten (inzake grondwetsherziening en 'Een stem die telt'), de anti-KVP-resolutie.
6. De ontwikkelingen binnen D'66: ontstaan, de bijzondere organisatorische structuur, ontwikkeling van beginselprogramma.
7. De ontwikkelingen binnen de PSP: het ontstaan van facties, 'Rooddruk voor morgen'.
8. De ontwikkelingen binnen de CPN: het 22ste partijcongres, de invloed van het Russisch-Chinees conflict.
9. De ontwikkelingen binnen de PPR: ontstaan, organisatie, beginselen.
10. De ontwikkelingen binnen de VVD: nieuw beginselprogramma, kwestie-Gruijters, rapporten en congressen 'Kiezer en Gekozen'.
11. Het ontstaan van de Werkgroep Christen-Radicalen: overleg tussen groeperingen uit ARP, CHU en KVP, 'Américain-groep', 'De la Paix-groep', Politieke Werkgroep Christen-Radicalen, congres Christen-Radicalen.
12. Streven naar samenwerking tussen de confessionele partijen: de aanloop (ARP-CHU), de NEI, de Groep van 18, de positie van de jongeren-organisaties, het begrip 'Christelijke politiek', het probleem van het stembusakkoord.
13. Streven naar samenwerking tussen de progressieve partijen: de standpunten van en problemen binnen de afzonderlijke partijen, de bijzondere positie van de PSP en de CPN.
14. Streven naar wijziging van partij- en kiesstelsel: behalve de hierboven vermelde bijzondere partij-congressen en rapporten kan in dit verband worden gewezen op de Staatscommissie Cals-Donner, de studiedag van PvdA, KVP, VVD,

CHU en ARP (september 1966) en de door De Volkskrant georganiseerde conferentie (november 1966);

15. Ontwikkelingen op kabinetsniveau: ontslag kabinet-Marijnen en formatie kabinet-Cals (1965), ontslag kabinet-Cals ('Nacht van Schmelzer') en formatie kabinet-Zijlstra (1966-1967), formatie-kabinet De Jong (1967).

16. Verkiezingen Provinciale Staten (maart 1966), Gemeenteraden (juni 1966), Tweede Kamer (februari 1967);

17. Veranderingen in de relaties tussen de politieke partijen en de verwante vakcentrales (NKV-KVP, NVV-PvdA).

Deze lijst is niet uitputtend; zij dient slechts om een indruk te geven. Tevens kan deze lijst dienen om aan te geven dat de beperking tot de periode 1966 t/m 1968 niet absoluut kan zijn. Bijvoorbeeld de ontwikkelingen binnen de PvdA: het Sociaal Democratisch Centrum (Sam de Wolff) als 'voorloper' van Nieuw Links en het ontstaan van DS'70 als 'resultaat' van de activiteiten van Nieuw Links."

2.2 Onderscheid tussen parlementaire geschiedenis en partijgeschiedenis

Bij dit onderzoek gaat het niet om de parlementaire geschiedenis, maar om de geschiedenis van de politieke partijen en van het partijstelsel. De parlementaire geschiedenis sedert 1945 is het studie-object van het "Centrum voor de Parlementaire Geschiedenis van Nederland na de Tweede Wereldoorlog" (Nijmegen), dat onder leiding staat van prof. mr. F.J.F.M. Duynstee. Met dit Centrum worden contacten onderhouden, mede om doublures in de werkzaamheden te voorkomen.

Het is uiteraard niet mogelijk een absolute scheiding aan te brengen tussen parlementaire geschiedenis en partijgeschiedenis, al was het alleen al omdat wij de fracties in de Eerste en Tweede Kamer beschouwen als onderdelen van politieke partijen. Het onderscheid wordt vooral bepaald door de optiek van waaruit gewerkt wordt. Ons onderzoek is niet in de eerste plaats gericht op de activiteiten van de fracties in het parlement. Wij houden ons eerder bezig met de relaties tussen de fracties en de overige onderdelen van de betrokken politieke partij (zoals de relatie tussen partijcongres en fractie). Dit onderscheid tussen parlementaire geschiedenis en partijgeschiedenis is echter niet een absoluut onderscheid; dit blijkt al direct uit de indeling van de systematische catalogus waarin bijvoorbeeld rubrieken zijn opgenomen voor verkiezingen en voor kabinetsformaties. Deze niet al te scherpe afbakening heeft nooit geleid tot problemen met het Centrum in Nijmegen.

2.3 Verband tussen onderzoek en onderwijs

Zowel voor het wetenschappelijk onderzoek als voor het wetenschappelijk onderwijs is het uitermate nuttig wanneer tussen beide een verband bestaat. De bepalingen van Z.W.O. maken echter een scheiding tussen het Z.W.O.-project en het onderwijs noodzakelijk. Dit probleem is opgelost door parallel aan het Z.W.O.-project colleges te geven over hetzelfde onderwerp. Aan het voorbereiden en het geven van dit onderwijs wordt medewerking verleend door stafleden, van wie de personeelslasten door Z.W.O. worden betaald (wetenschappelijk medewerker en student-assistent). Om deze 'rekening te vereffenen' nemen stafleden van de sectie Contemporaine Geschiedenis - die in dienst zijn van de Rijksuniversiteit Groningen - voor een zoveel mogelijk gelijk aantal uren aan het onderzoek deel.

Deze combinatie van onderzoek en onderwijs, die besproken is met het Bestuur van Z.W.O., levert zowel voor het onderzoek als voor het onderwijs grote voordelen op. Het uitsluitend verrichten van onderzoek binnen het kader van een universitaire instelling kan op de duur als een steriele bezigheid ervaren worden. Door het hier beschreven systeem worden stafleden van het onderzoekproject in beperkte mate betrokken bij het onderwijs, terwijl stafleden van de sectie Contemporaine Geschiedenis voor een gedeelte van hun arbeidstijd deelnemen aan het onderzoek; dit laatste overigens alleen voor zover zij dit zelf wensen en voor zover hun onderzoek kan worden ingepast in het kader van het project.

Voor de studenten brengt dit systeem het voordeel met zich mee dat zij binnen het kader van hun studie kunnen deelnemen aan onderzoek en dat zij voor het schrijven van scripties en werkstukken gebruik kunnen maken van het op het Centrum verzamelde materiaal voor zover dat openbaar is.

De hier bedoelde colleges zijn werkcolleges voor vierde- en vijfdejaars studenten, die voor hun doctoraal-examen Contemporaine Geschiedenis hebben gekozen als hoofdvak of bijvak. De groepsgrootte varieert van 18 tot 33 personen. De studenten maken individueel of in groepjes werkstukken over bepaalde onderwerpen. De aard van de werkstukken en de gekozen onderwerpen worden behandeld in de paragraaf over de studies. Daarnaast levert iedere student een bijdrage aan het documentatiesysteem. Als voorbeelden kunnen worden genoemd: de analyse van Keesings Historisch Archief over de periode 1945 t/m 1973 en de analyse van dag- en weekbladen over de eerste maanden van 1966 (zie hieronder 3.4).

Doordat de post van wetenschappelijk medewerker op het Centrum lange tijd niet werd vervuld, is deze regeling in de knel gekomen. Het is namelijk steeds

de medewerker geweest die in dit opzicht de belangrijkste diensten aan de sectie Contemporaine geschiedenis bewees. Drs. J.Th.M. Bank, die als eerste medewerker aan het Centrum was verbonden, heeft altijd deelgenomen aan het onderwijs in de doctoraalfase. De heer Bank is per 1 september 1975 wetenschappelijk medewerker geworden bij de vakgroep Geschiedenis van de Rijksuniversiteit Utrecht, waar hij werkt onder leiding van prof. dr. H.W. von der Dunk. Met toestemming van prof. Von der Dunk en van de Faculteit der Letteren van de Rijksuniversiteit Utrecht verzorgde drs. Bank gedurende het collegejaar 1975-1976 met een Groninger collega het werkcollege over de Nederlandse politieke partijen.

Sedert de oprichting van het Centrum zijn in dit kader de volgende werkcolleges gegeven:

1. In het studiejaar 1973/1974 over het ontstaan en de ontwikkeling van de drie grote confessionele partijen (ARP, CHU, KVP). Dit college werd gegeven door prof. dr. I. Lipschits en drs. Chr. L. Baljé, stafleden van de sectie Contemporaine Geschiedenis.
2. In het studiejaar 1974/1975 over sociaal-democratische, communistische en revolutionair-socialistische partijvorming in Nederland vóór de Tweede Wereldoorlog. Dit college werd gegeven door prof. dr. I. Lipschits (sectie Contemporaine Geschiedenis) en drs. J.Th.M. Bank (Z.W.O.-project).
3. In het studiejaar 1975/1976 over de dekolonisatie van Indonesië in de Nederlandse politiek. Dit college werd gegeven door drs. J.Th.M. Bank (vakgroep Geschiedenis Rijksuniversiteit Utrecht) en drs. D.F.J. Bosscher (sectie Contemporaine Geschiedenis).
4. In het studiejaar 1976/1977 over het probleem Nieuw-Guinea en de ontwikkeling in de verhouding tussen Nederland en Indonesië als probleem in de Nederlandse politiek. Dit college wordt gegeven door drs. D.F.J. Bosscher en drs. R.B. Soetendorp, stafleden van de sectie Contemporaine Geschiedenis.

Daarnaast geeft prof. dr. I. Lipschits in het studiejaar 1976/1977 een algemeen hoorcollege over Nederland als politiek systeem, dat bestemd is voor belangstellenden uit alle faculteiten. In dit kader zijn twee gastcolleges gegeven, op 7 oktober 1976 door dr. A. Vondeling over de controlerende taak van de Tweede Kamer der Staten-Generaal en op 28 oktober 1976 door prof. mr. dr. J.F. Glastra van Loon over de positie van de staatssecretaris in het Nederlandse politieke systeem. De voordrachten zijn op de band opgenomen. Een voor 18 november 1976 afgesproken gastcollege van mr. F.H.J.J. Andriessen kon op het laatste moment niet doorgaan vanwege het debat in de Tweede Kamer over de affaire-Menten. Ook in 1977 zal een aantal gastcolleges worden gegeven.

2.4 Toekomst van het Centrum

Hierboven (1.1) is vermeld dat Z.W.O. bereid was een tweede subsidie-aanvraag voor het Centrum in behandeling te nemen als een vorm van steun aan pogingen er een permanent instituut van te maken, mits van de zijde van de Rijksuniversiteit Groningen de principiële bereidheid zou worden uitgesproken de continuïteit van het Centrum te garanderen. Naar aanleiding hiervan hebben besprekingen plaatsgevonden tussen het Bestuur van Z.W.O. en het College van Bestuur van de Rijksuniversiteit Groningen. Volgens Z.W.O. diende één van de aangevraagde personeelsplaatsen onmiddellijk ten laste van de Universiteit te komen en zouden de overige personeelsplaatsen geleidelijk door de Universiteit moeten worden overgenomen.

In juni 1975 werd ter bespreking van deze wensen een vergadering belegd tussen vertegenwoordigers van het College van Bestuur en van het Dagelijks Bestuur van de Faculteit der Letteren en prof. Lipschits. Besloten werd een onderzoek in te stellen naar de mogelijkheden van het permanent maken van het Centrum. De Universiteit nam voorlopig de kosten van één van de personeelsplaatsen (de documentaliste) voor haar rekening. De besprekingen over de wijze waarop een dergelijk onderzoek zou moeten worden gedaan resulteerden in augustus 1976 tot de instelling van een interfacultaire werkgroep door het College van Bestuur. Deze werkgroep moet vóór 1 februari 1977 advies uitbrengen. Voor de tekst van het besluit van het College van Bestuur tot instelling van de werkgroep wordt verwezen naar bijlage I, waarin onder meer de taak en de samenstelling van de werkgroep staan vermeld.

3. DOCUMENTATIESYSTEEM

3.1 Samenstelling

Bij het begin van het onderzoek werd een documentatiesysteem opgebouwd, waarvan in de loop der jaren enkele nieuwe categorieën zijn toegevoegd. Het systeem bestaat nu uit:

- a. bibliografie Nederlandse politieke partijen;
- b. systematische catalogus Nederlandse politieke partijen;
- c. uittrekselsysteem;
- d. knipselarchief;
- e. personenregister Nederlandse politiek;
- f. trefwoordencatalogus;
- g. periodiekencatalogus;
- h. catalogus Nederlandse politieke partijen;
- i. systeem voor bewaarplaatsen archieven;
- j. Handelingen, Bijlagen, Aanhangsel en Staatsblad.

3.2 Bibliografie Nederlandse politieke partijen

Dit is een kaartsysteem (systeemkaartjes 8x13 cm), dat volgens de gangbare regels is gerangschikt. De bibliografie omvat boeken, tijdschriftartikelen en sedert 1 januari 1975 ook artikelen uit opinie-weekbladen. Artikelen uit dagbladen worden niet opgenomen.

De bibliografie wordt langs primaire en secundaire weg samengesteld. Basis van de tweede werkwijze is een bestaand kaartsysteem, dat in de periode 1964-1966 door prof. Lipschits werd aangelegd. Voorts worden verwerkt de aanwinstenlijsten van de Universiteitsbibliotheek van de Rijksuniversiteit Groningen, van de Koninklijke Bibliotheek en van het Instituut voor Wetenschap der Politiek te Amsterdam. Twee bibliografische periodieken worden op ons onderwerp bijgehouden: Periodiekenparade (Assen) en Bulletin analytique de Documentation politique, économique et sociale contemporaine (Paris). Literatuurlijsten uit boeken en scripties worden uiteraard verwerkt voor zover ze betrekking hebben op het onderwerp.

In de Universiteitsbibliotheek te Groningen zijn enkele duizenden brochures aanwezig over de Nederlandse binnenlandse politiek in de periode 1856-1913. In dit verslagjaar is een begin gemaakt met de verwerking van deze brochures

in zowel de alfabetische als de systematische catalogus.

Van een aantal gespecialiseerde instellingen zijn de catalogi doorgenomen: Internationaal Instituut voor Sociale Geschiedenis, Rijksinstituut voor Oorlogsdocumentatie, Sociaal-Historisch Centrum Limburg en de bibliotheken van de Tweede Kamer en van de Wiardi Beckman Stichting. Hoe rijk deze instellingen ook zijn in hun verzamelingen, volledig met betrekking tot alle Nederlandse partijen zijn ze niet. Tijdens onze bezoeken aan de politieke partijen en aan hun wetenschappelijke bureaus kon worden vastgesteld dat bij een aantal partijen collecties van brochures en pamfletten onvolledig zijn. Kostbare bibliotheken als die van de Dr. Abraham Kuypersstichting en van de Wiardi Beckman Stichting kunnen wegens geldgebrek niet meer op hun hoge peil gehandhaafd worden. Wij streven er bij voortdoring naar de bibliografieën van de afzonderlijke partijen door een nauwkeurig onderzoek van de partijcollecties aan kwaliteit te doen winnen.

Wat betreft de primaire samenstelling van de bibliografie waren per 31 december 1976 de volgende periodieken verwerkt:

Socialisme en Democratie 1945 t/m 1976

Liberaal Reveil 1956 t/m 1968, 1974 t/m 1976

Politiek en Cultuur 1945 t/m 1952, 1966 t/m 1968, 1973 t/m 1976

Katholiek Staatskundig Maandschrift 1947 t/m 1961

Politiek 1966 t/m 1968

Politiek Perspectief 1971 t/m 1976

Anti-Revolutionaire Staatskunde 1947 t/m 1955, 1966 t/m 1968, 1974 t/m 1976

Acta Politica 1965 t/m 1975

Het Gemeenebest 1945 t/m 1958

De Gids 1945 t/m 1974

Scholing en Strijd 1945 t/m 1946

De Personalist 1948 t/m 1951

De Vrijzinnig Democraat 1945 t/m 1946

Christelijk-Historisch Tijdschrift 1966 t/m 1968, 1972 t/m 1976

Podium 1945 t/m 1966

Elseviers Magazine sedert 1 januari 1975

De Groene Amsterdammer sedert 1 januari 1975

Haagse Post sedert 1 januari 1975

De Nieuwe Linie sedert 1 januari 1975

De Tijd sedert 1 januari 1975

Vrij Nederland sedert 1 januari 1973

Per 31 december 1976 waren in de bibliografie Nederlandse politieke partijen 12.000 kaartjes opgenomen.

3.3 *Systematische catalogus Nederlandse politieke partijen*

De alfabetisch geordende bibliografie is verwerkt in de systematische catalogus. Deze systematische catalogus is onderverdeeld in de volgende rubrieken en sub-rubrieken:

1. Algemeen, diversen. Onder deze rubriek valt alles, wat niet onder één van de volgende rubrieken is in te delen. Periodiek wordt nagegaan of hieruit afzonderlijke rubrieken kunnen worden gevormd. Op deze wijze kwamen enkele van de hieronder genoemde rubrieken tot stand.
2. Nederlandse politieke partijen
 - 2.1 Algemeen. In deze rubriek worden boeken en artikelen opgenomen, die over vier of meer partijen handelen.
 - 2.2 Anarchisme/anarchistische organisaties. Deze rubriek betreft anarchistische organisaties in het algemeen. De specifiek anarchistische partijen, bijvoorbeeld de Socialistische Partij van Kolthek, vallen onder rubriek 2.8.
 - 2.3 Fascisme/fascistische partijen. Deze rubriek betreft fascistische en nationaal-socialistische partijen in het algemeen. De specifiek fascistische en nationaal-socialistische partijen, bijvoorbeeld NSB en NSNAP, vallen onder rubriek 2.8.
 - 2.4 Liberalisme/liberale partijen. Deze rubriek betreft liberale partijen in het algemeen. De specifiek liberale partijen, bijvoorbeeld Liberale Staatspartij en VVD, vallen onder rubriek 2.8.
 - 2.5 Socialisme/socialistische partijen. Deze rubriek betreft socialistische partijen in het algemeen. De specifiek socialistische partijen, bijvoorbeeld SDAP en PvdA, vallen onder rubriek 2.8.
 - 2.6 Confessionele partijen. Deze rubriek betreft confessionele partijen in het algemeen (het begrip confessionele partij, wenselijkheid van confessionele partijen enz.). De specifiek confessionele partijen, bijvoorbeeld KVP en SGP, vallen onder rubriek 2.8.
 - 2.7 Protestants-christelijke partijen. Deze rubriek betreft protestants-christelijke partijen in het algemeen. De specifiek protestants-christelijke partijen, bijvoorbeeld ARP en GPV, vallen onder rubriek 2.8.
 - 2.8 Alfabetisch geordend op partijnaam. In deze rubriek zijn boeken en artikelen opgenomen per politieke partij in alfabetische volgorde: Anti-Misdaad Partij, Anti-Revolutionaire Partij, Boerenpartij, Bruggroep enz.
3. Relaties tussen partijen
 - 3.1 Alfabetisch. In deze rubriek zijn de relaties tussen de politieke partijen alfabetisch geordend, bijvoorbeeld: ARP - CHU, ARP - D'66.
 - 3.2 Samenwerking confessionele partijen. Dit is de rubriek voor de samenwer-

king van ARP, CHU en KVP in het CDA (vervallen; zie CDA onder 2.8).

3.3 Samenwerking progressieve partijen. In deze rubriek zijn boeken en artikelen opgenomen over de samenwerking tussen D'66, PPR en PvdA (eventueel PSP en CPN).

4. Organisatorische structuur algemeen. In deze rubriek worden boeken, artikelen en teksten (reglementen, statuten e.d.) opgenomen over de organisatorische structuur van de politieke partijen in het algemeen of van twee of meer partijen. Boeken, artikelen en teksten over de organisatorische structuur van één politieke partij worden opgenomen in rubriek 2.8, waarvoor per partij een afzonderlijke sub-rubriek is geopend.

5. Theoretische aspecten. Deze rubriek betreft boeken en artikelen over theoretische aspecten van de politieke partij(vorming), uitgezonderd de organisatorische structuur.

6. Kabinetscrises en kabinetsformaties. Deze rubriek betreft kabinetscrises en kabinetsformaties in het algemeen en de afzonderlijke crises en formaties.

7. Kiesstelsel. Deze rubriek betreft boeken en artikelen over het bestaande kiesstelsel (Tweede Kamer en Eerste Kamer) en over wijzigingen of voorstellen tot wijziging van het kiesstelsel.

8. Verkiezingen. Deze rubriek betreft boeken en artikelen over gehouden verkiezingen voor de Tweede Kamer, de Eerste Kamer, Provinciale Staten en Gemeenteraden. Deze rubriek is chronologisch geordend.

9. Openbare mening. Deze rubriek betreft onderzoeken van de openbare mening op het terrein van de binnenlandse politiek.

10. Democratisering. Deze rubriek betreft aspecten van democratisering, zoals kiezersinvloed, politieke participatie, buitenparlementaire actie, studentenbeweging e.d.

11. Parlement, regering, ministers, ambtenaren. In deze rubriek gaat het vooral om de houding van de politieke partijen ten opzichte van parlement, regering enz.

12. Dekolonisatie. Deze rubriek betreft voornamelijk de houding van de politieke partijen ten opzichte van de dekolonisatie van Indonesië en Nieuw-Guinea. Deze wat specialistische rubriek is ontstaan als gevolg van het onderwijs, dat over dit onderwerp gegeven wordt.

13. Werkgevers en werknemers. In deze rubriek worden opgenomen boeken en artikelen over werknemers- en werkgeversorganisaties en hun onderlinge verhouding; onder deze rubriek vallen ook stakingen. Er wordt voor dit onderwerp niet gericht gezocht.

14. Denkbeelden tijdens de Tweede Wereldoorlog over het partijstelsel.

15. Biografieën. Deze rubriek is beperkt tot biografisch materiaal van en

over Nederlandse politici.

16. Buitenlandse politieke partijen. Rubriek voor boeken en artikelen over buitenlandse politieke partijen. Er wordt voor dit onderwerp niet gericht gezocht.

17. Vrouwenemancipatie. Deze specialistische rubriek is opgenomen omdat over dit onderwerp mogelijk een werkcollege zal worden gegeven.

18. Groningen. Rubriek voor boeken en artikelen over voornamelijk partij-politieke ontwikkelingen in de provincie en in de stad Groningen.

19. Koninklijk Huis. Er wordt voor dit onderwerp niet gericht gezocht.

20. Europese integratie. De houding van de Nederlandse politieke partijen inzake Europese integratie en de Europese verkiezingen.

Per 31 december 1976 waren in de systematische catalogus Nederlandse politieke partijen 14.500 titels van boeken en artikelen opgenomen. In bijlage II wordt een overzicht gegeven van alle rubrieken en sub-rubrieken met de bijbehorende aantallen kaartjes.

3.4 *Uittrekselsysteem*

Van de door de staf gelezen boeken en artikelen worden uittreksels gemaakt op uittrekselkaarten, die in een systeem worden verwerkt. In dit systeem zijn ook uittreksels uit Keesings Historisch Archief opgenomen, voor zover deze betrekking hebben op de partij-politieke ontwikkeling in Nederland. Doctoraal-studenten hebben KHA verwerkt voor de periode 1945 t/m 1973. Sedert 1 januari 1974 is KHA door stafleden voor het uittrekselsysteem bijgehouden. Het Centrum ontvangt van de Rijksvoorlichtingsdienst de uitgave *Beleid Beschouwd*. Het blad wordt in zijn geheel bewaard. Van de delen, die voor het onderzoek van belang zijn, worden verwijzingen in het systeem opgenomen. Daarnaast is op het Centrum een begin gemaakt met een systematische verwerking van een reeks partijbladen, dagbladen en weekbladen in het uittrekselsysteem.

De volgende partijbladen, waarvan wij een groot aantal op het Centrum ontvangen, worden sedert 1 januari 1974 door de stafleden in het uittrekselsysteem verwerkt:

Anti-Revolutionaire Staatskunde (ARP)

De Banier (SGP)

Christelijk Historisch Tijdschrift (CHU)

D'emocraat (D'66) (voor zover verschenen)

Gemeente en Gewest (KVP)

Gemeente Paper (PPR)
 Liberaal Reveil (VVD)
 Linksaf (jongerenorganisatie PvdA)
 Ons Burgerschap (GPV) (voorheen onder de titel 'Ons Politeuma')
 Onze Binding (PvdA-Groningen)
 PK (PvdA)
 Politiek en Cultuur (CPN)
 Politiek Bulletin (DS'70)
 Politiek Overzicht (ARP, CHU, KVP)
 Politiek Perspectief (KVP)
 PPRAK (PPR)
 Radikaal (PSP)
 Roos in de Vuist (PvdA)
 Socialisme en Democratie (PvdA)
 Vrijheid en Democratie (VVD)

Wat betreft de dagbladen was er het probleem dat in de Universiteitsbibliotheek te Groningen slechts één dagblad (Algemeen Handelsblad) wordt bewaard en ingebonden. Dank zij de welwillende medewerking van de Koninklijke Bibliotheek in Den Haag kon deze handicap worden overwonnen. Wij ontvingen ingebonden jaargangen in bruikleen ter bewerking voor het uittrekselsysteem. Per 31 december 1976 waren de volgende dagbladen in het systeem verwerkt:

Algemeen Handelsblad 1945 t/m juni 1958 en mei-juni 1968

De Maasbode 1947 t/m 1948

De Nieuwe Nederlander 1945 t/m 1947

Trouw 1945 t/m 1950

De Tijd 1947 t/m 1948

De Volkskrant 1945 t/m 1948

Voor het onderzoek naar de partij-politieke ontwikkelingen in Nederland in de periode 1966 t/m 1968 (zie hierboven 1.1) werd een plan ontwikkeld om een reeks periodieken uit die jaren te analyseren. Er werd een selectie gemaakt van 22 dagbladen en 7 weekbladen. Alweer dank zij de medewerking van de Koninklijke Bibliotheek konden deze periodieken op ons Centrum worden geraadpleegd. Doctoraal-studenten en stafleden zijn begonnen met een analyse van dit materiaal. Per 31 december 1976 waren van de betrokken bladen de volgende perioden behandeld:

dagbladen

Algemeen Dagblad januari t/m juni 1966

Algemeen Handelsblad januari t/m december 1966

Het Binnenhof januari t/m juni 1966

Friesch Dagblad januari t/m juni 1966
 Friesche Koerier januari t/m juni 1966
 De Gelderlander januari t/m december 1966
 Haagsche Courant januari t/m juni 1966
 Haarlems Dagblad januari t/m juni 1966
 Leeuwarder Courant januari t/m juni 1966
 Nieuwe Rotterdamse Courant januari t/m december 1966
 Het Nieuwsblad van het Noorden januari t/m juni 1966
 Het Parool januari t/m december 1966
 De Rotterdammer januari t/m juni 1966
 De Telegraaf januari t/m december 1966
 Trouw januari t/m december 1966
 De Tijd januari t/m december 1966
 Utrechtsch Nieuwsblad januari t/m juni 1966
 Het Vaderland januari t/m juni 1966
 De Volkskrant januari t/m december 1966
 Het Vrije Volk januari t/m december 1966
 De Waarheid januari t/m december 1966
 Winschoter Courant januari t/m juni 1966

weekbladen

Elseviers Magazine januari t/m maart 1966
 De Groene Amsterdammer januari t/m maart 1966
 Haagse Post januari t/m maart 1966
 Hervormd Nederland januari t/m maart 1966
 Nederlandse Gedachten januari t/m maart 1966
 De Nieuwe Linie januari t/m maart 1966
 Vrij Nederland januari t/m maart 1966

Het selecteren, vergaren en verwerken van de gegevens verloopt als volgt. Per dag wordt nagegaan welke berichten elk afzonderlijk dagblad geeft over partij-politieke ontwikkelingen en maatschappelijke ontwikkelingen, waarvan de partij-politiek een reflectie vormt. Van die berichten wordt een kort uittreksel gemaakt. Indien een krant op een dag geen berichten hierover heeft, wordt voor dat dagblad en voor die datum vermeld: "geen bericht". Voor de weekbladen wordt op overeenkomstige wijze gehandeld. Vervolgens worden de berichten per dag (voor de weekbladen per week) verzameld en alfabetisch op naam van de periodieken geordend. In deze vorm wordt het geheel gestencild. Dit materiaal, dat reeds uit vele honderden gestencilde bladzijden bestaat, kan op verschillende manieren worden gebruikt. Het omvat een uitgebreide

chronologie van gebeurtenissen in de betrokken periode. Daarnaast kan eenvoudig worden nagegaan welke periodieken bepaalde berichten al dan niet geven en, als berichten worden vermeld, in welke geest dit geschiedt. Bovendien worden alle berichten uit de stencils afzonderlijk in het uittrekselsysteem verwerkt.

In het Jaarboek 1975 van het Centrum werden als voorbeelden van deze analyse van dag- en weekbladen de berichten gegeven uit de dagbladen van één dag en de berichten uit de weekbladen van één week. In dit jaarboek wordt op andere wijze aangegeven hoe dit materiaal kan worden gebruikt. De heer G.G.J. Thissen heeft op basis van dit materiaal een begin gemaakt met het opstellen van een chronologie. Voor het opnemen van gebeurtenissen zijn de volgende criteria opgesteld:

- a. partijcongressen en partijraadsvergaderingen;
- b. beginselprogramma's;
- c. verkiezingsprogramma's;
- d. oprichting van partijen;
- e. opheffing van partijen;
- f. verkiezingen;
- g. rapporten en nota's van partijen;
- h. kabinetscrises en kabinetsformaties;
- i. samenwerking tussen partijen;
- j. vleugelvorming binnen partijen; individuele of groepsactiviteiten;
- k. uitingen met betrekking tot het kiesstelsel of tot het partijstelsel.

Op basis hiervan heeft de heer Thissen voor de periode januari t/m maart 1966 een chronologie samengesteld, die in bijlage V is opgenomen.

De analyse van dag- en weekbladen kan ook worden gebruikt om na te gaan op welke wijze een bepaalde gebeurtenis in de verschillende bladen wordt behandeld. Als voorbeeld zijn door de heer Elzinga de berichten verzameld over het ontwerp-beginselprogramma van de VVD, dat in januari 1966 door een buitengewone Algemene Ledenvergadering van die partij werd besproken. Die berichten zijn als bijlage VI opgenomen.

Uit bovenstaande beschrijving volgt dat in het uittrekselsysteem samenvattingen en uittreksels zijn verwerkt uit boeken en van artikelen uit partijbladen, maandbladen, weekbladen en dagbladen. De uittreksels worden gemaakt op voorgedrukte kaarten (17 x 23 cm) met vermelding van onderwerp, auteursnaam, titel, plaats en jaar van uitgave, bladzijdenummering en bibliotheek waar de betrokken publicatie aanwezig is. Per 31 december 1976 bevatte het uittrekselsysteem 10.500 kaarten. Deze kaarten zijn volgens de indeling van de systematische catalogus (zie hierboven 4.3) in kaartenbakken opgeborgen. In bijlage III

wordt een overzicht gegeven van alle rubrieken en sub-rubrieken met de bijbehorende aantallen kaarten.

3.5 *Knipselarchief*

Vanaf 1970 zijn door prof. Lipschits knipsels bewaard over partij-politieke ontwikkelingen die waren bedoeld voor persoonlijk gebruik. Deze knipsels zijn opgeplakt en systematisch geordend. Sinds 1 september 1973 worden De Volkskrant, NRC-Handelsblad en Het Nieuwsblad van het Noorden geknipt. De knipsels worden opgeplakt, gerubriceerd en in mappen opgeborgen. Per 31 december 1976 bevatte het archief 9.000 knipsels. De rubricering loopt niet geheel parallel aan die van de systematische catalogus. In bijlage IV wordt een overzicht gegeven van alle rubrieken en sub-rubrieken met de bijbehorende aantallen knipsels.

3.6 *Personenregister Nederlandse politiek*

Voor het samenstellen van het personenregister is uitgegaan van Keesings Historisch Archief. Van deze uitgave zijn de jaargangen 1945 t/m 1975 nagegaan op de personen, die in de Nederlandse politiek een rol speelden. Voor elk van hen is een kaartje (8x 13 cm) gemaakt met naam en voorletters. Op het kaartje worden jaargang en bladzijde van KHA aangegeven, waar de betrokkene staat vermeld. Op deze wijze kunnen vrij gemakkelijk gegevens worden verzameld over de personen, die in het register zijn opgenomen. In Keesings Historisch Archief staan voornamelijk feitelijke gegevens vermeld. Om ook oordelen en meningen over personen door middel van het register te kunnen opzoeken, worden door staf en studenten boeken verwerkt. Per 31 december 1976 waren een veertigtal boeken nagegaan. Voorrang werd gegeven aan "ego-documenten" zonder namenregisters. Overigens is bij boeken met registers gebleken dat die registers niet altijd betrouwbaar zijn. De lijst van boeken, die in het personenregister zijn verwerkt, is in bijlage VII opgenomen.

Per 31 december 1976 waren 4250 kaartjes opgenomen in het Personenregister Nederlandse politiek. Aangezien voor verschillende personen méér kaartjes werden gemaakt, staan in het register naar schatting 3250 namen vermeld.

3.7 *Trefwoordencatalogus*

Deze catalogus bevat een reeks begrippen en organisaties, die als zodanig niet

in onze systemen voorkomen. De gebruiker wordt verwezen naar de betrokken rubrieken in de systematische catalogus, het uittrekselsysteem en het knipselarchief.

Enkele voorbeelden:

Centrum voor Staatkundige Vorming: zie KVP

Club van Utrecht: zie RKPN

Comité-Welter: zie KNP

3.8 Periodiekencatalogus

Dit is een kaartsysteem van de periodieken (tijdschriften, weekbladen, dagbladen, partijbladen) die voor ons onderzoek van belang kunnen zijn. Van elke periodiek worden zoveel mogelijk basisgegevens vermeld: datum van eerste uitgave, eventueel datum van opheffing, adres, partij-affiliatie, bibliotheken waarin de betrokken periodiek wordt bewaard, enz. Bovendien wordt aangegeven of en tot hoever de periodiek in de overige documentatiesystemen op het Centrum is verwerkt.

3.9 Catalogus Nederlandse politieke partijen

In deze catalogus zijn de Nederlandse politieke partijen opgenomen. Hierbij is uitgegaan van de lijst van partijen, die bij de Kiesraad waren ingeschreven. Iedere partij staat op een afzonderlijke kaart, waarop zoveel mogelijk basisgegevens worden vermeld: adressen, telefoonnummers, wetenschappelijke bureaus, enz.

3.10 Systeem voor bewaarplaatsen archieven

Het is moeilijk een overzicht te krijgen van de bewaarplaatsen van archieven van politieke partijen, van hun nevenorganisaties en van personen die een rol in het partij-politieke leven hebben gespeeld. Op het Centrum wordt een poging hiertoe gedaan, maar van een grondige aanpak is (nog) geen sprake. De bestaande politieke partijen en hun wetenschappelijke bureaus zijn bezocht en bij die gelegenheid is gevraagd naar de bewaarplaats van de partij-archieven en naar de voorwaarden waarop deze toegankelijk zijn voor wetenschappelijk onderzoek. Daarnaast is in het Algemeen Rijksarchief, het Katholiek Documentatie Centrum, het Internationaal Instituut voor Sociale Geschiedenis, het Rijksinstituut voor Oorlogsdocumentatie en het Sociaal-Historisch Centrum Lim-

burg onderzoek gedaan naar de aanwezigheid van voor ons Centrum belangrijke archieven. Deze gegevens zijn in het systeem voor bewaarplaatsen archieven opgenomen. Doel van deze activiteit is een zo volledig mogelijke archievencatalogus samen te stellen ten behoeve van wetenschappelijk onderzoek.

3.11 Handelingen, Bijlagen, Aanhangsel en Staatsblad

Sedert december 1973 loopt een abonnement op de Handelingen der Staten-Generaal, op de Bijlagen bij deze Handelingen, op het Aanhangsel van de Handelingen en op het Staatsblad. De stukken worden in ordners opgeborgen volgens een systematiek, die is gebaseerd op acht rubrieken. Voor elke rubriek worden vervolgornders gebruikt.

De acht rubrieken zijn:

- a. Handelingen van de Tweede Kamer der Staten-Generaal. Deze stukken worden op volgnummer en datum van vergadering opgeborgen.
- b. Handelingen van de Eerste Kamer der Staten-Generaal. Deze stukken worden op overeenkomstige wijze opgeborgen.
- c. Bijlagen bij de Handelingen der Staten-Generaal. Deze stukken worden opgeborgen op (onderwerp-)nummer en op de daarbij behorende volgnummers.
- d. Rijksbegroting. De Rijksbegroting is in feite één van de Bijlagen, maar gezien de omvang worden deze stukken in een afzonderlijke ordner opgeborgen.
- e. Aanhangsel tot het Verslag van de Handelingen der Tweede Kamer. Dit Aanhangsel bevat de vragen van de leden van de Tweede Kamer aan de ministers en de antwoorden van de ministers. Deze stukken worden op volgnummer van de vragen opgeborgen.
- f. Aanhangsel tot het Verslag van de Handelingen der Eerste Kamer. Deze stukken worden op overeenkomstige wijze opgeborgen.
- g. Verslagen van openbare vergaderingen van Vaste Commissies. Deze stukken worden per commissie opgeborgen.
- h. Staatsblad. Het Staatsblad wordt op volgnummer opgeborgen.

4. ARCHIEVEN EN INTERVIEWS

4.1 Archieven

Hierboven (3.10) is gewezen op de moeilijkheid een overzicht te krijgen van de bewaarplaatsen van voor ons onderzoek belangrijke archieven. Onze - gedeeltelijk geslaagde - pogingen daar iets aan te doen waren gericht op het catalogiseren van de bewaarplaatsen en niet op het verwerven van bestaande archieven. In de loop der jaren is ons echter een viertal archieven aangeboden, dat door het Centrum in bewaring is ontvangen. De erven-Schilthuis deponeerden in Groningen het archief van mr. G.J.C. Schilthuis, tot 1946 secretaris van de Vrijzinnig-Democratische Bond. Drs. J.P. Menting stelde zijn persoonlijk archief met stukken over de Pacifistisch Socialistische Partij voor onderzoek ter beschikking. Hetzelfde hebben de heren A.J. Meerburg en N. Schwarz, ex-leden van het Hoofdbestuur van D'66, gedaan. Naast deze activiteiten ten aanzien van bestaande archieven houden wij ons als Centrum bezig met het 'creëren' van archieven. Het gaat hierbij om een geluidsarchief, een beeldarchief en een interviewarchief.

4.2 Geluidsarchief

Het geluidsarchief werd opgebouwd in nauwe samenwerking met de Stichting Film en Wetenschap (SFW) te Utrecht, in het bijzonder met dr. R.L. Schuurmsma, Hoofd van het Dokumentatiecentrum van SFW, en met drs. J.H.Th. Jansen, Hoofd van het Audiovisueel Archief van de SFW.

De gang van zaken bij de opbouw van het geluidsarchief is als volgt. Van de SFW ontvangen wij lijsten met korte inhoudsopgaven van geluidsmateriaal, dat mogelijk van belang is voor ons onderzoek. Op het Centrum wordt uit deze lijsten een selectie gemaakt op basis van relevantie en prioriteit. Het geselecteerde materiaal wordt in de vorm van geluidsbanden uit Utrecht naar Groningen gestuurd, waar het in drievoud wordt uitgetikt. Hiervan gaat één exemplaar naar de SFW; twee exemplaren worden op het Centrum in ordners opgeborgen. Verwijzingen naar de uitgetikte teksten worden verwerkt in het uittrekselsysteem (zie hierboven 3.4), waardoor ze voor de gebruiker vindbaar zijn en toegankelijk worden gemaakt.

In bijlage VIII wordt een overzicht gegeven van de per 31 december 1976 uitgetikte en aan de SFW verzonden teksten van geluidsbanden. In bijlage IX worden twee voorbeelden gegeven van uitgetikte teksten: commentaren op de

winst van de Boerenpartij bij de verkiezingen voor de Provinciale Staten op 24 maart 1966 en een verslag van het Buitengewoon Congres van de Partij van de Arbeid op 11 november 1966.

Eind 1975 zijn we zelf begonnen met het maken van geluidsopnamen, waarbij gebruik wordt gemaakt van bandapparatuur, dat door de Faculteit der Letteren beschikbaar is gesteld. Aanvankelijk hebben we ons beperkt tot partijpolitieke bijeenkomsten in het noorden van het land. Op 1 november 1975 werd op het CDA-congres in Groningen de redevoering van mr. W. Aantjes opgenomen. Op een door de JOVD op 22 november 1975 te Groningen belegde conferentie werden de inleidingen opgenomen van mr. D.U. Stikker, mr. A.M. Goudsmit en de heer H.H. Jacobse. De vergadering van de Partijraad van de ARP, die op 13 december 1975 te Hoogeveen werd gehouden, is integraal opgenomen.

Nadat op deze wijze ervaring was opgedaan, zijn in de loop van 1976 enkele partijcongressen door ons integraal op de band opgenomen:

- de Jaarvergadering van de ARJOS te 's Gravenhage op 20 maart 1976;
- de Partijraad van de ARP te Amsterdam op 10 april 1976;
- de Partijraad van de ARP te Utrecht op 25 september 1976;
- de Algemene Ledenvergadering van D'66 te Utrecht op 6 november 1976;
- het Congres van het CDA te 's Gravenhage op 10 en 11 december 1976.

Deze experimenten zijn bijzonder geslaagd. Aangezien de door ons gebruikte bandapparatuur met zeer lage snelheid kan worden gespeeld (2,4), is er weinig band nodig en derhalve ook weinig opslagruimte. Besloten is in 1977 meer partijbijeenkomsten integraal op de band op te nemen. Wij hebben de besturen van een aantal partijen verzocht ons hiervoor toestemming te geven. Op deze wijze hopen we op het Centrum tot een rijke collectie van dit geluidsmateriaal te komen dat anders hetzij over verschillende instellingen verspreid ligt (sommige partijen maken zelf een geluidsopname), hetzij in het geheel niet beschikbaar zou zijn. Als voorbeeld van het laatste geval kan worden genoemd de redevoering van J. Terlouw op de Algemene Ledenvergadering van D'66 te Utrecht op 6 november 1976, waarin hij onder voorwaarden het lijsttrekkerschap van zijn partij voor de Tweede Kamerverkiezingen van mei 1977 aanvaardde. De tekst van deze rede is als bijlage X opgenomen.

4.3 Beeldarchief

In juni 1974 heeft prof. Lipschits een bezoek gebracht aan het archief van de NOS en besprekingen gevoerd met de heren J. van Os van den Abeelen, T. Neelissen en G. Pott. Besloten werd tot samenwerking bij de samenstelling van een beeldarchief over de Nederlandse politieke partijen. Om beeldmateriaal over te mogen nemen uit het NOS-archief is toestemming van de afzonderlijke zendgemachtigde omroeporganisaties en van de NOS nodig. Die toestemming kreeg het Centrum eind 1974.

Drs. J.Th.M. Bank, toen nog als wetenschappelijk medewerker aan ons Centrum verbonden, heeft de organisatie opgezet en de eerste beeldbanden samengesteld. De gang van zaken is als volgt:

- a. Aan de hand van het kaartstelsel van het NOS-archief wordt nagegaan of er over een bepaald onderwerp uit de partij-politiek geschikt beeldmateriaal bestaat om een videoband van 60 minuten te vullen. De onderwerpen worden op stafvergaderingen van het Centrum besproken.
- b. Het geselecteerde beeldmateriaal wordt op het NOS-archief met een viewer bekeken. Voor het samenstellen van een videoband van 60 minuten over één onderwerp moeten tal van banden worden bekeken (voor het ontstaan van D'66 bijvoorbeeld banden van Brandpunt, Achter het Nieuws enz.). Van die verschillende banden wordt aangegeven welke delen gebruikt zullen worden.
- c. Van die delen wordt op het NOS-archief één band gemaakt, die naar de Stichting Film en Wetenschap in Utrecht wordt gestuurd. Vanuit het Centrum wordt een lege videoband gestuurd, die ons door de Faculteit der Letteren ter beschikking wordt gesteld. Dank zij de medewerking van de SFW wordt de NOS-band op onze videoband omgespoeld.

Wij zijn begonnen met het overnemen van een bestaande beeldband van precies 60 minuten: het gesprek tussen W.L. Brugsma en D.U. Stikker in de door de NOS verzorgde serie Markant. Nadat aan de hand van onze ervaringen de beschreven werkwijze was getoetst, werd voor de volgende onderwerpen elk een videoband uit het archiefmateriaal van de NOS samengesteld:

- a. het ontstaan en de opkomst van D'66;
- b. Nieuw Links in de PvdA;
- c. de Nacht van Schmelzer.

Door het vertrek van de heer Bank is deze activiteit van het Centrum een aantal maanden stil komen te liggen. Zijn opvolger, de heer Elzinga, heeft de draad echter weer opgevat en bij het afsluiten van dit Jaarboek waren in bewerking een videoband over de PPR en een videoband over de Boerenpartij. Dank zij de bemiddeling van de Afdeling Beeld en Geluid van de Rijksuniversiteit Groningen heeft het Centrum de beschikking gekregen over een video-

band met de presentatie van het rapport-Donner in de Tweede Kamer. De Faculteit der Letteren heeft onlangs een video-cassetterecorder geplaatst in het pand Ubbo Emmiusingel 19. Hierdoor is het mogelijk geworden op het Centrum rechtstreeks tv-uitzendingen op te nemen.

4.4 Interviews

Een moderne vorm van het 'creëren' van een archief is het op geluidsband opnemen van vraaggesprekken met politici. Hiermee is in 1974 op het Centrum een begin gemaakt. De vraaggesprekken worden opgenomen op bandapparatuur, die door de Faculteit der Letteren beschikbaar is gesteld.

Per 31 december 1976 waren de volgende personen door de heer Bank geïnterviewd:

Th.J.A.M van Lier op 1 april 1974 (geen bandopname)

F. Daams op 1 april 1974 (geen bandopname)

G.E. van Walsum op 7 mei 1974

D.U. Stikker op 13 mei 1974

W. Schermerhorn op 17 mei 1974

S. Schuyer op 13 juni 1974

J. Willems op 27 juni 1974

W. Verkade op 9 september 1974

P.R. Baehr op 24 september 1974 (interview afgenomen door de heren Bank en Thissen)

J. van der Woude op 30 september 1974 (geen bandopname)

J Tans op 1 oktober 1974

M.A. Veltman op 10 oktober 1974

H. Brugmans op 17 oktober 1974

L. Timp op 15 november 1974

J. van der Brink op 13 januari 1975

G.E. van Walsum op 14 januari 1975 (vervolginterview, afgenomen door drs. Bank en prof. Lipschits)

E.C. Visser op 21 januari 1975 (geen bandopname)

J.G. van der Ploeg op 30 januari 1975

M. van der Goes van Naters op 30 januari 1975

H. Kolfschoten op 6 februari 1975

W. Thomassen op 11 februari 1975

E. Nypels op 14 februari 1975

J.P.A. Gruijters op 10 maart 1975

J. Donner op 4 april 1975

W. Hendriks op 2 mei 1975

S. Korteweg op 5 juni 1975

H. Visser op 16 juni 1975

D.U. Stikker op 7 juli 1975 (vervolginterview, afgenomen door drs. Bank en prof. Lipschits)

De interview-procedure is als volgt:

- a. Op de stafvergadering wordt besproken welke politicus zal worden geïnterviewd. Hierbij gelden voor het Centrum bepaalde prioriteiten, die zowel gebaseerd kunnen zijn op een periode (bijvoorbeeld de jaren 1945 en 1946) als op een gebeurtenis (bijvoorbeeld de oprichting van D'66). De betrokkene wordt schriftelijk toestemming gevraagd, waarbij doel en methode van het onderzoek worden omschreven.
- b. Als de betrokkene toestemming verleent wordt op het Centrum het interview voorbereid. Hierbij kan een vruchtbaar gebruik worden gemaakt van de reeds beschreven documentatiesystemen.
- c. Na deze voorbereiding vindt het interview plaats. Het gesprek wordt als regel op de band opgenomen.
- d. De band wordt op het Centrum eerst in 'klad' uitgetikt. Dit is noodzakelijk gebleken, doordat soms gedeelten van het gesprek moeilijk verstaanbaar zijn. Dit 'klad-exemplaar' wordt door één van de stafleden gecontroleerd aan de hand van de bandopname. Na correctie wordt het interview in het net getikt.
- e. Het uitgetikte interview wordt aan de betrokkene gestuurd met het verzoek om toestemming voor een vervolg-interview.

Deze procedure is zeer tijdrovend, vooral door het tweemaal uittikken van de band-opname. Het gesprek neemt gewoonlijk al verschillende uren in beslag. Pogingen om de band meteen in het net uit te tikken zijn mislukt. De typiste moest dan vaak iemand anders uit zijn werk halen om met haar een moeilijk verstaanbare passage te beluisteren. Bovendien moest zij dan steeds de spelling van de genoemde namen controleren.

Er bestaat een zeker verschil van aard tussen het eerste interview en het vervolginterview. Bij het tweede interview wordt gewoonlijk dieper ingegaan op problemen, die in het eerste interview aan de orde werden gesteld. Het gebruik van een recorder levert geen onoverkomelijke moeilijkheden op.

Het is ons duidelijk gebleken dat deze vraaggesprekken een noodzakelijke aanvulling vormen op de in archieven bewaarde teksten en de mémoires. In vele gevallen kan het vraaggesprek het ontbreken van geschreven bronnen compenseren. Bij het gebruiken van het interview als bron dient men zich uiteraard bewust te zijn van het bijzondere karakter van het materiaal. Voor de beoefening van de hedendaagse geschiedenis is het interview een vrijwel onmisbare bron. Het is daarom verheugend dat er bij de politici een zo grote mate van

bereidheid tot medewerking bestaat. Het is zelden voorgekomen dat een verzoek tot het houden van een vraaggesprek is geweigerd. Wel worden gewoonlijk eisen gesteld ten aanzien van de geheimhouding, op z'n minst dat zonder toestemming van de ondervraagde de geluidsbanden niet door derden mogen worden afgeluisterd en de uitgetikte teksten niet door derden mogen worden gelezen. Normaal gesproken zou in dit jaarboek geen tekst van een gehouden interview kunnen worden opgenomen. De heer Baehr, mede-oprichter van D'66, heeft echter toestemming gegeven de tekst van het met hem op 24 september 1974 gevoerde vraaggesprek - met uitzondering van één zin - te publiceren. Deze tekst is in bijlage XI opgenomen.

Door het vertrek van de heer Bank is - al dan niet voorlopig - deze vorm van het afnemen van algemene interviews stopgezet. De interviews, die in 1976 zijn afgenomen, zijn direct gericht op publicaties. De heer Elzinga, die een studie maakt van Nieuw Links in Groningen, heeft op 11 oktober 1976 een vraaggesprek gehad met J. Koppenol. De op het Centrum geplaatste Deense onderzoeker S. Steffensen, die een dissertatie voorbereidt over de ontwikkeling van de SDAP tot PvdA, heeft gesprekken gevoerd met W. Drees Sr., J.H. Scheps en W. Verkade. Drs. F. van den Burg bereidt een proefschrift voor over "De Vredesbeweging de Derde Weg, 1951-1965. Een protest tegen polarisatie". Zij heeft in het verslagjaar de volgende interviews afgenomen:

Prof. Dr. P. Valkenburgh

8 november 1976.

niet op de band opgenomen.

Actief Derde Wegger in Den Haag.

Kwam via gespreksgroepen "De Vlam" en Wereldfederalistenbeweging Nederland tot de Derde Weg.

Prof. Dr. K. Strijd

15 november 1976.

Initiatiefnemer, ondertekenaar eerste manifest.

Leidende functie.

Was lid hoofdbestuur Kerk en Vrede.

Mevrouw Dr. A. Romein-Verschoor

15 november 1976.

Ondertekenaarster eerste manifest.

Was afkomstig uit kringen rondom "De Nieuwe Stem".

Mevrouw I. van de Wal-Svensson

29 november 1976.

Actief Derde Wegster in Groningen.

Verzorgde contacten met Duitsland.

C. Houwaard

Later "bestuurs"-functie.

Was lid Algemene Nederlandse Vredesactie (ANVA); participeerde in werkgroepen van de Vlam.

6 december 1976.

Maakte voorbereidende besprekingen mee,

ondertekenaar van het manifest, vervulde "bestuurs"-functie.

Was lid hoofdbestuur Socialistische Unie.

J.W.E. Riemens

7 december 1976.

Initiatiefnemer, ondertekenaar manifest.

Secretaris Derde Weg.

Was ex-secretaris Vereniging Nederland-Indonesië.

Lid Kerk en Vrede (?).

5. RELATIES MET ORGANISATIES, INSTELLINGEN EN PERSONEN

5.1 Relaties met politieke partijen

Eén van de eerste taken van het Centrum was uiteraard het aanknopen van relaties met de politieke partijen en hun wetenschappelijke bureaus. In 1974 legde de heer Bank bezoeken af bij de secretarissen van de partijen en de directeuren van de wetenschappelijke bureaus. Tijdens de gesprekken werden standaardvragen gesteld over: statuten en organisatie, het ledenbestand, publicaties en tijdschriften, de staat en de toegankelijkheid van de archieven, nationale en internationale samenwerkingsverbanden, het beleid van de directeuren van de wetenschappelijke bureaus en de relatie tussen wetenschappelijk bureau en partij.

Van elk gesprek is een protocol opgesteld, dat ter correctie aan de betrokken persoon werd gestuurd. Deze stukken worden met statuten en reglementen per partij in mappen op het Centrum bewaard.

Het afleggen van deze bezoeken was een tijdrovende zaak, maar heeft veel resultaten opgeleverd. Het ligt in de bedoeling na de verkiezingen van mei 1977 opnieuw de partijen te bezoeken. Verrassend was de zeer grote mate van bereidheid bij vrijwel alle ondervraagde partijfunctionarissen medewerking te verlenen aan het onderzoek. Het Centrum ontvangt regelmatig publicaties van de politieke partijen en van hun wetenschappelijke bureaus ten geschenke; in vrijwel alle gevallen is het Centrum geplaatst op de verzendlijst voor periodieke uitgaven. In bijlage XII wordt een overzicht gegeven van de per 31 december 1976 ontvangen geschenken van particulieren, de politieke partijen en andere instellingen.

5.2 Relaties met coördinerende instanties

Het onderzoek naar de Nederlandse politieke partijen valt binnen de belangstellingssfeer van drie coördinerende instanties. Vanaf het begin van het onderzoek zijn nauwe banden aangeknoopt met de Coördinatiecommissie voor de Bestudering van de Parlementaire Geschiedenis, die aanvankelijk onder voorzitterschap stond van prof. mr. F.J.F.M. Duynstee. Prof. Lipschits heeft in 1976 het voorzitterschap overgenomen. De Coördinatiecommissie is steeds op de hoogte gehouden van de ontwikkelingen op het Centrum.

In een rapport van de Historisch-Wetenschappelijke Commissie der Konin-

klijke Nederlandse Akademie van Wetenschappen ("Rapport over de huidige stand en toekomstige planning van het wetenschappelijk onderzoek der Nederlandse geschiedenis"; Amsterdam, 1974) wordt ons onderzoek genoemd als één van de lopende wetenschappelijke onderzoeksprojecten. De Historisch-Wetenschappelijke Commissie wordt op de hoogte gehouden van de werkzaamheden van het Centrum.

In 1975 is opgericht de Nederlandse Stichting voor Politicologisch Onderzoek. Ook deze instelling wordt op de hoogte gehouden van de activiteiten van het Centrum. Op verzoek van het bestuur heeft prof. Lipschits zitting genomen in de Werkgemeenschap Nederlandse Politiek van de Stichting.

5.3 Relaties met het Centrum voor de Parlementaire Geschiedenis van Nederland van na de Tweede Wereldoorlog

Binnen het kader van de Katholieke Universiteit Nijmegen functioneert het Centrum voor de Parlementaire Geschiedenis van Nederland van na de Tweede Wereldoorlog, dat onder leiding staat van prof. mr. F.J.F.M. Duynstee. Het studie-object van het Nijmeegse Centrum en dat van het Groninger Centrum liggen dicht bij elkaar (zie 2.2 hierboven). Om doublures te voorkomen houden beide centra elkaar van hun activiteiten op de hoogte. Medewerkers van de centra onderhouden contact; zij hebben over en weer bezoeken afgelegd.

5.4 Samenwerking met het Parlementair Documentatie Centrum

Onder leiding van prof. dr. N. Cramer, hoogleraar aan de Rijksuniversiteit Leiden, vindt op het Parlementair Documentatie Centrum onderzoek plaats naar de politieke elite van Nederland. Tussen dit Leidse Centrum en het Groninger Centrum is in het verslagjaar een vruchtbare samenwerking tot stand gekomen. Het Leidse Centrum heeft een schat aan gegevens over leden van de Staten-Generaal op de computer staan, waaruit wij voor ons onderzoek verschillende keren informatie hebben gekregen. Omgekeerd wordt vanuit Groningen informatie gegeven over mutaties in de Staten-Generaal en zijn wij actief betrokken bij het coderen van de lijst van politieke partijen voor computerverwerking.

Om dit zo soepel mogelijk te laten verlopen heeft de heer Elzinga in het verslagjaar een opleiding van een week gekregen op het Parlementaire Documentatie Centrum in het gebruik van een computer-terminal. Voor een opti-

male samenwerking zouden ook de in Groningen beschikbare gegevens op overeenkomstige wijze voor computergebruik moeten worden gecodeerd en zou over en weer via terminals uitwisseling van data moeten plaatsvinden. Over de realisering van deze mogelijkheid hebben reeds de eerste besprekingen plaatsgevonden.

In 1977 zal onder leiding van prof. Cramer een aanvang worden gemaakt met een door Z.W.O. gesubsidieerd dissertatie-onderzoek naar de verhouding tussen oppositie, regering en regeringspartijen in de periode 1963-1973. Er is afgesproken dat ook voor dit onderzoek samenwerking zal plaatsvinden met ons Centrum.

5.5 Samenwerking met prof. dr. H.W. von der Dunk

Professor Von der Dunk, hoogleraar aan de Rijksuniversiteit Utrecht, heeft een plan uitgewerkt voor een onderzoek over "Nederland en de dekolonisatie van Indonesië (1945-1950)". Tussen prof. Von der Dunk en prof. Lipschits zijn afspraken gemaakt voor coördinatie en samenwerking bij dit onderzoek. Naast het uitwisselen van bibliografische gegevens (in onze documentatiesystemen is een afzonderlijke rubriek opgenomen voor dekolonisatie) zal deze samenwerking met name betrekking hebben op:

- a. uitwisseling van openbare onderzoekgegevens, zoals analyses van dag- en weekbladen;
- b. uitwisseling van gegevens omtrent te raadplegen bronnen en archieven;
- c. overleg inzake het interviewen van personen en coördinatie van interviewvraagstelling;
- d. uitwisseling van gegevens omtrent de verkregen resultaten, voor zover niet vallend onder een verplichting tot geheimhouding;
- e. publikatiemogelijkheden.

5.6 Samenwerking met de Stichting Burgerschapskunde

Sedert 1960 verschijnt het maandblad "Politiek Overzicht", een uitgave van de wetenschappelijke bureaus van ARP, CHU en KVP. Wegens te hoge kosten zou deze uitgave per 1 januari 1977 worden gestaakt. Toen dit bekend werd, heeft de Stichting Burgerschapskunde de mogelijkheden onderzocht het redigeren en uitgeven van dit maandblad over te nemen. Hierbij is aan ons Centrum verzocht de rubriek "Parlement en Partijen" voor het maandblad te verzorgen.

Wij hebben op dit verzoek positief gereageerd. Door het verdwijnen van het

maandblad zou een betreurenswaardige lacune ontstaan in de politieke voorlichting. Medewerking aan de nieuwe opzet van het maandblad is voor het Centrum mogelijk omdat de Stichting Burgerschapskunde niet aan één of meer politieke partijen is gebonden.

Met de heer Th.J. Schouten, directeur van de Stichting Burgerschapskunde, is overeengekomen dat op onze voordracht door de Stichting zal worden aangesteld een kandidaatsassistent met een gedeeltelijke arbeidstijd. Deze assistent wordt op het Centrum gedetacheerd en zal onder onze leiding de betrokken maandelijks rubriek samenstellen. Deze regeling gaat op 1 januari 1977 in.

5.7 Relaties met bibliotheken

Bij onze werkzaamheden krijgen wij veel medewerking van de Koninklijke Bibliotheek, die ons leggers van dag- en weekbladen uitleent (zie hierboven 3.4). Ook van de kant van de Universiteitsbibliotheek Groningen wordt ons alle mogelijke steun gegeven.

Een bijzondere vorm van samenwerking is ontstaan met de Openbare Bibliotheek in Groningen. In Groningen werd slechts NRC/Handelsblad volledig bewaard en ingebonden. Speciale abonnementen op een reeks dag- en weekbladen om ze te verzamelen en in te binden waren te kostbaar. Er heeft een aantal besprekingen plaatsgevonden tussen mr. W.R.H. Koops, bibliothecaris van de Rijksuniversiteit Groningen, de heer J.A. Nuiver, directeur van de Openbare Bibliotheek te Groningen en prof. Lipschits. Naar aanleiding van die gesprekken is het volgende plan ontwikkeld. De periodieken, die door de Openbare Bibliotheek en haar filialen in Groningen niet zelf worden bewaard, worden aan ons Centrum afgestaan. Regelmatig ontvangen wij grote hoeveelheden materiaal, die op het Centrum worden gesorteerd en op volledigheid worden gecontroleerd. Op deze wijze hebben wij op het Centrum de beschikking gekregen over de volgende dag- en weekbladen:

Algemeen Dagblad	vanaf 1 augustus 1974
Drentse en Asser Courant	vanaf 1 januari 1976
Leeuwarder Courant	vanaf 1 augustus 1974
Nederlands Dagblad	vanaf 1 juli 1974
Nieuwsblad van het Noorden	vanaf 1 januari 1976
Het Parool	vanaf 1 augustus 1974
De Telegraaf	vanaf 1 augustus 1974

Trouw	vanaf 1 januari 1974
De Volkskrant	vanaf 1 augustus 1974
De Waarheid	vanaf 1 januari 1974
Winschoter Courant	vanaf 1 december 1975
Elseviers Magazine	vanaf 1 januari 1973
De Groene Amsterdammer	vanaf 1 januari 1973
Haagse Post	vanaf 1 januari 1973
De Nederlander	vanaf 1 mei 1974
Nederlandse Gedachten	vanaf 1 januari 1974
De Nieuwe Linie	vanaf 1 januari 1973
De Tijd	vanaf 1 september 1974
Vrij Nederland	vanaf 1 januari 1973

De toegankelijkheid van deze verzameling dag- en weekbladen voor staf en bezoekers werd bemoeilijkt door de omstandigheid dat de periodieken niet ingebonden waren. Dit materiaal is overigens niet alleen van belang voor onderzoek naar de partij-politieke ontwikkelingen. Ook voor onderzoek en voor het maken van scripties op de gebieden van internationale politiek (contemporaine geschiedenis), polemologie, politicologie, staatsrecht, sociologie der internationale betrekkingen enz., vormen dag- en weekbladen uitermate belangrijke en zelfs onmisbare bronnen. Het toegankelijk maken van dit materiaal door het te laten inbinden is derhalve niet alleen van belang voor het Centrum. Na overleg met de heren Koops en Nuiver is aan het College van Bestuur van de Rijksuniversiteit Groningen gevraagd de Universiteitsbibliotheek de financiële middelen hiervoor toe te kennen. Het College van Bestuur heeft op dit verzoek positief gereageerd en in het verslagjaar is een begin gemaakt met het inbinden van de periodieken. Per 1 januari 1977 waren de volgende dag- en weekbladen ingebonden:

Algemeen Dagblad	augustus 1974 t/m april 1976
Drentse en Asser Courant	januari t/m juni 1976
Leeuwarder Courant	augustus 1974 t/m april 1976
Nederlands Dagblad	juli 1974 t/m september 1976
Nieuwsblad van het Noorden	januari t/m augustus 1976
Het Parool	januari t/m juni 1975
	januari t/m juni 1976
De Telegraaf	augustus 1974 t/m maart 1975
	januari t/m mei 1976
Trouw	februari 1974 t/m december 1975
	januari, februari en april 1976
De Volkskrant	augustus 1974 t/m februari 1975

	mei 1975 t/m oktober 1976
De Waarheid	januari 1974 t/m juni 1976
De Nieuwe Linie	1974
Vrij Nederland	1974

5.8 Gebruikers van het Centrum

In toenemende mate komen er bezoekers op het Centrum om het opgeslagen materiaal en de aanwezige documentatiesystemen te raadplegen. Grofweg kunnen de volgende categorieën worden onderscheiden:

- a. Universiteiten en Hogescholen. Hierbij gaat het om studenten, leden van de wetenschappelijke staf en aan Universiteiten verbonden onderzoekcentra. Er is een vrij grote toeloop van studenten, die materiaal zoeken voor scripties en werkstukken. Het zijn voornamelijk aankomende historici, juristen, sociologen en politicologen. Wat betreft leden van de wetenschappelijke staf gaat het grotendeels om materiaal voor dissertaties, in enkele gevallen om de voorbereiding van colleges. Enkele promovendi zijn zeer regelmatige bezoekers van het Centrum. Ten slotte de aan Universiteiten verbonden onderzoekcentra, waarvan hierboven enkele voorbeelden zijn genoemd (zie 5.4 en 5.5).
- b. Niet-universitaire onderwijsinstellingen. Het betreft hier velerlei soorten instellingen: middelbare scholen, sociale academies, pedagogische academies. Het zijn voornamelijk docenten die materiaal zoeken voor het voorbereiden van lessen, slechts zelden leerlingen of studenten die werkstukken maken. Aparte vermelding in deze categorie moet gemaakt worden van een verzoek dat dit verslagjaar is ontvangen van drs. J.G. van der Land, docent geschiedenis en staatsinrichting aan de lerarenopleiding Ubbo Emmius te Groningen/Leeuwarden, om de studenten van die opleiding voor het vak staatsinrichting gebruik te laten maken van de documentatie op het Centrum. Op dit verzoek is positief gereageerd.
- c. Politieke partijen. Het Centrum is de enige instelling in Nederland waar de uitgaven van alle politieke partijen zoveel mogelijk worden verzameld en bewaard. Mede daardoor krijgen we nog al eens verzoeken van politieke partijen om informatie, waaraan wij zoveel mogelijk voldoen. In het verslagjaar hebben enkele politieke partijen en wetenschappelijke bureaus van partijen personen gestuurd om op het Centrum onderzoek te verrichten.

5.9 Computerverwerking

Zoals hierboven (zie 5.4) reeds is vermeld hebben besprekingen plaatsgevonden over de mogelijkheden om de documentatiesystemen van het Centrum voor computergebruik te coderen. Realisering hiervan biedt een aantal belangrijke voordelen:

- a. De universitaire samenwerking bij het onderzoek zou vlotter verlopen door de grotere toegankelijkheid van het materiaal.
- b. De gebruikers van de documentatiesystemen zouden sneller en op meer overzichtelijke wijze aan het gevraagde materiaal kunnen worden geholpen.
- c. Het zou arbeidsbesparend werken, zowel bij het opslaan van het materiaal (het hoeft slechts één keer te worden ingetikt) als bij het opzoeken van het gevraagde materiaal.
- d. Het zou ruimtebesparend werken, omdat geen kaartenbakken met kaarten meer nodig zouden zijn.

Dank zij vele gesprekken in het verslagjaar met stafleden van het Parlementair Documentatie Centrum te Leiden en met dr. D.W. Smits en drs. C.A. Slijper, resp. directeur en staflid van het Rekencentrum van de Rijksuniversiteit Groningen, menen wij een indruk gekregen te hebben van de mogelijkheden die computerverwerking ons zou bieden. De staf van het Centrum staat positief tegenover deze ontwikkeling, maar het lijkt weinig zinvol hierover een besluit te nemen voordat meer zekerheid is verkregen over de toekomst van het Centrum.

6. STUDIES

6.1 Inleiding

Het Centrum is zowel documentatie- als studiecentrum. In de eerste periode lag de nadruk van de activiteiten geheel op de documentatie. Van de bereikte resultaten op dit terrein is hierboven verslag uitgebracht. Zeker niet minder belangrijk is echter het (laten) verrichten van onderzoek en zo mogelijk het publiceren van de resultaten.

Het Centrum is niet uitsluitend bedoeld als een werkplaats voor onderzoek door aan het Centrum verbonden stafleden. Ook het onderzoek door anderen op het betrokken terrein wordt zoveel mogelijk gestimuleerd en gesteund. Wij beschikken over een kleine studieruimte, waarvan in toenemende mate gebruik wordt gemaakt.

Een deel van het onderzoek is gericht op "intern gebruik". Daarnaast kan worden onderscheiden onderzoek voor "uitwendig gebruik": het publiceren van de resultaten. Om dit aan te moedigen en om een mogelijkheid tot publicatie te creëren is een contract gesloten tussen de Rijksuniversiteit Groningen en de Uitgeverij Kluwer B.V. Volgens dit contract zal onder auspiciën van het Studie- en Documentatiecentrum Nederlandse Politieke Partijen door de Uitgeverij Kluwer B.V. een serie monografieën worden uitgegeven. Het gaat hierbij om Cahiers van 64 à 80 pagina's op een formaat van 13½ bij 21½ cm. Er wordt naar gestreefd jaarlijks drie van deze Cahiers te doen uitgeven. In 1977 zullen de eerste drie delen verschijnen.

Het op het Centrum verrichte onderzoek, dat een schriftelijke neerslag heeft gekregen of waarvan het de bedoeling is dat het een schriftelijke neerslag krijgt, kan in de volgende groepen worden onderscheiden.

6.2 Onderzoek door stafleden

In deze paragraaf gaat het om onderzoek van zowel huidige als vroegere stafleden.

Drs. J.Th.M. Bank De heer Bank was als wetenschappelijk medewerker verbonden aan het Centrum. Hij is thans wetenschappelijk medewerker aan de Rijksuniversiteit Utrecht. Hij bereidt een dissertatie voor over de ontwikkeling van de politieke partijvorming binnen het Nederlandse katholicisme in de periode 1930 - 1954.

Daarnaast heeft de heer Bank een onderzoek gedaan naar opkomst en ondergang van de Nederlandse Volksbeweging. De hieruit voortgekomen studie zal in 1977 worden gepubliceerd in de reeks Cahiers van het Centrum. De indeling van het boek en een korte inhoud van de hoofdstukken is opgenomen in bijlage XIII.

Drs. D.F.J. Bosscher De heer Bosscher was kandidaatsassistent bij het Centrum. Thans is hij als wetenschappelijk medewerker aan de Rijksuniversiteit Groningen verbonden. Hij bereidt een dissertatie voor over de Anti-Revolutionaire Partij en de dekolonisatie van Indonesië. Het bestuur van de ARP heeft de heer Bosscher toestemming gegeven de partij-archieven te raadplegen.

Drs. L.P. Middel De heer Middel is als wetenschappelijk medewerker verbonden geweest aan het Centrum. In samenwerking met de heren B. Boivin, H. Hazelhoff en B. Molenaar schrijft hij een studie over opkomst en ontwikkeling van Nieuw Links in de Partij van de Arbeid. Deze studie zal in 1977 of in 1978 verschijnen in de serie Cahiers.

Mej. C.C. de Beer Mej. De Beer is als documentaliste op het Centrum werkzaam. Zij heeft een geannoteerde bibliografie opgesteld over de Anti-Revolutionaire Partij in de periode 1966-1968, inclusief de Christen-Radicalen en de Groep van Achttien. Deze bibliografie is als bijlage XIV opgenomen.

Mr. D.J. Elzinga De heer Elzinga, wetenschappelijk medewerker bij het Centrum, heeft in samenwerking met de heer A. Bakker een lijst opgesteld van de 68 politieke partijen, die sedert de Tweede Wereldoorlog hebben deelgenomen aan verkiezingen voor de Tweede Kamer. In deze lijst zijn de volgende gegevens opgenomen: naam van de partij, datum van oprichting, (eventueel) verkregen zetels, behaalde stemmenpercentages, jaren van regeringsdeelname en de regeringscombinaties. Deze lijst is als bijlage XV opgenomen.

S.G. Steffensen Onder de bepalingen van de overeenkomst tussen Denemarken en Nederland inzake uitwisseling van studiebeurzen is door het departement van Onderwijs en Wetenschappen de Deense onderzoeker S.G. Steffensen een onderzoekplaats toegewezen op het Centrum. De heer Steffensen werkt aan een onderzoek naar de overgang van de SDAP naar de PvdA. Het onderzoekschema is in bijlage XVI opgenomen. De heer Steffensen heeft een verlenging van zijn studiebeurs aangevraagd ten einde dit onderzoek te kunnen uitbreiden tot een vergelijking tussen de Deense en de Nederlandse sociaal-democratie in de periode 1929-1946.

prof. dr. I. Lipschits De heer Lipschits geeft leiding aan het Centrum. Hij schrijft een studie over de ontstaansgeschiedenis van de Nederlandse politieke partijen. Het eerste deel hiervan, dat handelt over de protestants-chris-

telijke stroming, is voltooid en zal in maart 1977 verschijnen in de reeks Cahiers van het Centrum. In bijlage XVII is de inhoudsopgave van het boek opgenomen.

Dr. A.A. de Jonge heeft onder de titel "Geschiedschrijving over de Nederlandse politieke partijen" een artikel gepubliceerd in de Bijdragen en Mededelingen betreffende de Geschiedenis der Nederlanden (deel 91, 1976, afl. 1, blz. 94-105). Hierop heeft de heer Lipschits in hetzelfde blad (deel 91, 1976, afl. 3, blz. 455-488) een reactie geschreven. De tekst van dit bibliografische artikel is in bijlage XVIII opgenomen.

6.3 Werkstukken en scripties

Van studenten die deelnemen aan een kandidaten-werkcollege over de Nederlandse politiek wordt onder meer geëist dat zij een werkstuk maken. Dit gebeurt individueel of in groepjes (vergelijk hierhoven 2.3). Elk werkstuk wordt geleid door een staflid. De studenten kunnen kiezen uit een lijst van onderwerpen. In de volgende opsomming beperken we ons tot de werkstukken die per 31 december 1976 waren ingeleverd:

"Welter en de K.V.P." Dit werkstuk (VI + 74 blz.) is geschreven door A. Dorleijn, H. Hazelhoff en J. Scheffers. Voor dit werkstuk werden de jaargangen 1947 en 1948 van De Maasbode, De Tijd en De Volkskrant geanalyseerd. De auteurs hebben zich tot drie deelonderwerpen beperkt: 1. de figuur Welter; 2. de vrijheid van meningsuiting binnen de KVP aan de hand van de zaak-Welter; 3. de houding van Welter ten aanzien van de relatie tussen KVP en PvdA en de reacties hierop. In enkele bijlagen wordt een chronologie van de gebeurtenissen in die periode uit de drie dagbladen gezamenlijk gegeven en daarnaast voor elk der drie dagbladen afzonderlijk een "chronologie van de meningen" over de zaak-Welter.

"Ideeën die tijdens de Tweede Wereldoorlog werden ontwikkeld over de gewenste ontwikkeling van de protestants-christelijke partijen na de oorlog" Dit werkstuk (18 blz.) werd geschreven door H. Wolthoff, J. Steenberg en J. Verbaas. Het bestaat in feite uit twee delen: een stuk over de ideeën binnen de ARP en een stuk over de groep-Van Walsum en de CHU. Het geheel vormt eerder een verslag van werkzaamheden dan een werkstuk.

"Prof. dr. ir. W. Schermerhorn en de Nederlandse Volksbeweging" Dit werkstuk (IV + 26 blz.) werd geschreven door mevr. M. Beeksma, K. de Bruin en J. Schepers. Achtereenvolgens werden behandeld de houding van Schermerhorn voor en tijdens de Tweede Wereldoorlog (onder meer zijn rol in Eenheid door Democratie

en zijn activiteiten in gijzelaarschap), de overgang van de NVB naar de PvdA en de NVB in het eerste jaar na de bevrijding.

"De idee van de doorbraak" Dit werkstuk (18 blz.) werd geschreven door T. van Buren en mej. J. van Dijk. In dit stuk worden tegenover elkaar gezet het streven naar de doorbraak, zoals dat zich in 1945-1946 had ontwikkeld en de ervaringen met de doorbraak in de periode 1948-1956.

"Discussie in pamfletten en brochures over de wenselijkheid van het herstel van een katholieke partij-organisatie (1942-1946)" Dit werkstuk (26 blz.) werd geschreven door mej. A.F. Ledebouer, mej. H.E.E. Vos en E.R. Wilsoe. In dit stuk wordt een aantal brochures over het betrokken onderwerp geanalyseerd, die tijdens de Tweede Wereldoorlog illegaal of direct na de oorlog legaal verschenen.

"De ontstaansgeschiedenis van het Gereformeerd Politiek Verbond" Dit werkstuk (39 + XXX blz.) werd geschreven door H. Dijkstra, mej. A. Ozinga en A. Vanderjagt. In dit stuk wordt een filosofisch-theologische uiteenzetting gegeven over het ontstaan van het GPV. Veel nadruk wordt uiteraard gelegd op het Congres van Gereformeerden, dat in 1948 in Amersfoort bijeenkwam. In acht bijlagen worden enkele belangrijke bronnen weergegeven.

"De procedure van kandidaatstelling voor de Tweede Kamer bij de Nederlandse politieke partijen in 1972" Dit werkstuk (VI + 19 blz. met daarnaast tientallen bladzijden aan bijlagen) werd geschreven door J.E. Verbaas. Dit stuk bevat een korte analyse van de procedures van kandidaatstelling voor de Tweede Kamer der Staten-Generaal zoals die in 1972 gevolgd werden in KVP, ARP, CHU, CPN, PPR en RKP (de teamgenoot van de heer Verbaas, die de PvdA, VVD, D'66 en DS'70 voor zijn rekening zou nemen, liet het afweten). In de bijlagen is een reeks fotocopies opgenomen van reglementen, statuten enz. van KVP, PPR, CPN, PSP, RKP, PvdA, VVD, D'66 en GPV. Van de kant van de politieke partijen werd veel medewerking bij dit onderzoek verleend.

"Een verjongingskuur voor de Partij van de Arbeid. Opkomst en ontwikkeling van Nieuw Links" Dit werkstuk (52 blz. + bijlagen) werd geschreven door B. Boivin, H. Hazelhoff en B. Molenaar. In het stuk wordt, zoals in de titel is aangeduid, de opkomst van Nieuw Links en de integratie daarvan in de PvdA beschreven. Nadruk wordt gelegd op de brochures en op het "personeel" van Nieuw Links. Dit werkstuk wordt onder leiding van drs. L.P. Middel omgewerkt tot een publicatie in de reeks Cahiers van het Centrum (zie hierboven 6.2).

"Het isolement van de CPN in de jaren 1943-1946" Dit werkstuk (84 blz.) werd geschreven door mej. C. Besselink en H. Ketelaars. Het bestaat eigenlijk uit

enkele op zichzelf staande delen: de verhouding tussen de CPN enerzijds en de SDAP en de PvdA anderzijds in de periode 1943-1946; het isolement van de CPN na 1945, toegespitst op de Eenheidsvakcentrale als onderdeel van de politiek van het eenheidsfront; de positie van de CPN in de periode mei-juli 1945; de invloed vanuit Moskou op de strategie van de CPN en andere West-Europese communistische partijen.

"Het ontstaan van de PPR" Dit werkstuk (115 blz.) werd geschreven door mevr. M. Beekma, A. Dorleijn en mej. H. Hendrikx. In dit stuk worden achtereenvolgens behandeld: de positie van de KVP-Radicalen binnen de KVP tot aan de afsplitsing, de ontwikkelingen binnen de PPR vanaf haar oprichting tot medio 1970 en de overgang van leden van de ARP naar de PPR.

"De CPN en de Indonesische onafhankelijkheidsstrijd (mei 1945-juli 1947)". Dit werkstuk (62 blz.) werd geschreven door W. Jurg en P. van Tongeren. Het bevat een overzicht van de berichtgeving over de kwestie-Indonesië in de betrokken periode in drie periodieken van de CPN: De Waarheid; Politiek en Cultuur; Scholing en Strijd. Dit is de eerste versie van het werkstuk.

"De Nederlandse politieke partijen en de dekolonisatie. Van de verkiezingen van 1948 tot de soevereiniteitsoverdracht in 1949". Dit door P.C. Helmich geschreven overzicht (8 blz.) geeft in het kort de reacties weer van de VVD en van het bedrijfsleven op de gebeurtenissen in Indonesië in de betrokken periode. Dit is de eerste versie van het werkstuk.

"De rechtse oppositie tegen het regeringsbeleid. De periode juli 1948-1951". Dit werkstuk (22 blz.) is geschreven door W. Jonkman en P. van der Pluijm. Voornamelijk op basis van de archieven van P.S. Gerbrandy, J.W. Meyer Ranneft en Ch.J.I.M. Welter wordt de houding van bedoelde partijen en pressiegroepen (Comité Rijkseenheid) in het Indonesische probleem beschreven. Dit is de eerste versie van het werkstuk.

"De Partij van de Arbeid en de dekolonisatie van Indonesië". In deze eerste versie van zijn werkstuk (15 blz.) beschrijft J. de Jong de reacties van de PvdA op de gebeurtenissen in Indonesië in de jaren 1948-1949.

Tot zover de werkstukken. Studenten, die willen afstuderen met contemporaine geschiedenis als hoofdvak, dienen voor dit onderdeel een doctoraal-scriptie te schrijven. Zij komen zelf met een voorstel voor een onderwerp. De belangstelling voor onderwerpen uit de na-oorlogse Nederlandse politiek neemt toe. In dit jaarboek beperken we ons tot de per 31 december 1976 ontvangen en behandelde scripties:

D.F.J. Bosscher: "De Anti-Revolutionaire Partij en de Indonesische revolutie

1945-1949" (76 blz.) Voornamelijk uitgaande van de berichtgeving en de commentaren in het dagblad Trouw in de periode augustus 1945 - december 1949 worden achtereenvolgens behandeld het officiële standpunt van de ARP inzake de Indonesische kwestie, de afwijkende meningen binnen en aan de rand van de ARP en de gevolgen van het standpunt van de ARP in deze kwestie voor de relaties met andere partijen. De heer Bosscher is inmiddels afgestudeerd. De scriptie zal worden uitgewerkt tot een dissertatie (zie hierboven 6.2).

Mej. C. Venema: "De NAVO-discussie binnen de Partij van de Arbeid in de periode 1946-1956" (72 blz.). Na een korte inleiding over het anti-militarisme van de SDAP wordt een beschrijving gegeven van de aanvaarding en de verdediging van de NAVO door de PvdA. Hierna worden de consequenties nagegaan die de aanvaarding van de NAVO voor het beleid van de PvdA hadden. Ten slotte worden de oppositiebewegingen binnen de PvdA (De Derde Weg, het Sociaal-Democratisch Centrum) behandeld. In een nawoord wordt ingegaan op de discussie binnen de PvdA over de NAVO in de periode 1974-1975. Mejuffrouw Venema is inmiddels afgestudeerd.

Mevr. M. Beeksma: "De kabinetsformatie Drees-Schermerhorn" (V + 66 blz.). Na een beschrijving van de figuren Drees en Schermerhorn wordt de houding van de volgende politieke organisaties en stromingen ten aanzien van deze kabinetsformatie beschreven: ARP, Nederlandse Volksbeweging, SDAP, CHU, katholieken, communisten, liberalen en vrijzinnig-democraten. Vervolgens worden de door de formateurs gehanteerde selectiecriteria besproken. Bij dit onderzoek heeft mevr. Beeksma zich mede gebaseerd op de dagbladers uit de betrokken periode.

H.J.P.M. Ketelaars: "De pogingen tot fusie of samenwerking tussen de CPN en de SDAP/PvdA (mei 1945 - december 1946)" (73 blz.). Bij de behandeling van dit onderwerp staan drie vragen centraal: 1. Hoe stonden beide partijen tegenover het idee van een fusie of van samenwerking, voornamelijk op nationaal niveau? 2. Welke pogingen tot fusie of samenwerking zijn er gedaan? 3. Waarom zijn deze pogingen mislukt?